

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

Baytileuova Gulzar Maxset qizi

Qoraqolpag'iston Respublikasi Pedagogik mahorat markazi

Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari

kafedrası katta o'qituvchisi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Atrof-muhitga ongli munosabatni, tabiatni muhofaza qilish ko'nikmalarini va ekologik ongni shakllantirish jarayoni aynan 3–7 yoshda eng samarali kechadi. Bu davr bolalarning kuzatuvchanligi, qiziquvchanligi va tabiiy hodisalarga bo'lgan tabiiy qiziqishining kuchli bo'lishi bilan ahamiyatlidir. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiyaga e'tibor kuchaytirish, bolada tabiatga mehr va mas'uliyat hissini shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida qaraladi. Ushbu tezisda ekologik madaniyatni shakllantirishning mazmuni, metodik yondashuvlari, amaliy shakllari va pedagogik ahamiyati yoritiladi.

Ekologik madaniyat — bu tabiatni tushunish, unga mehr bilan munosabatda bo'lish, ekologik xavfsiz xatti-harakatlarni amalga oshirish ko'nikmalarini o'z ichiga olgan murakkab shaxsiy sifatdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyat quyidagi komponentlar asosida shakllanadi:

1. Ekologik bilimlar – o‘simliklar, hayvonlar, fasllar, ob-havo hodisalari, suv va havo kabi tabiiy boyliklar haqida dastlabki tushunchalar;
2. Ekologik ko‘nikmalar – tabiatni asrash, gullarga qarash, qushlarga don berish, chiqindilarni to‘g‘ri tashlash kabi amaliy faoliyatlar;
3. Ekologik qadriyatlar – tabiatga mehr, ehtiyotkorlik, mas’uliyat, xayrixohlik;
4. Ekologik xulq-atvor – zarar yetkazmaslik, toza muhitni saqlash va boshqalarga ibrat bo‘lish.[1]

Ekologik madaniyatning maktabgacha yoshdan boshlab shakllanishi bolaning keyingi hayot faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, uni ongli, mas’uliyatli va tabiatni qadrlaydigan shaxs sifatida tarbiyalaydi.

Ekologik tarbiya jarayoni bir necha omillar ta’sirida shakllanadi:

Oila muhiti – ota-onaning tabiatga munosabati bolaga namuna bo‘ladi;

Pedagogik muhit – bog‘cha tarbiyachisi ekologik bilimlarni beruvchi asosiy shaxsdir;

Tabiat bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot – sayohatlar, kuzatishlar, tajribalar;

O‘yin faoliyati – rol o‘yinlar orqali tabiatga munosabat shakllanadi;

Ko‘rgazmali vositalar va kitoblar – ekologiya haqida tasviriylar bilimlar beradi.

Mazkur omillarning uyg‘unlashuvi ekologik tarbiyaga yanada katta ta’sir ko‘rsatadi.

Ekologik madaniyatni shakllantirish metodlari

Kuzatish metodi. Kuzatish ekologik tarbiyaning eng asosiy metodi hisoblanadi. Bolalar daraxtlarning barg to‘kishini, qushlarning parvozini, ob-havo o‘zgarishini kuzatar ekan, tabiat qonuniyatlarini anglay boshlaydi. Bu jarayon bolada ekologik tafakkur va qiziqish uyg‘otadi.

Amaliy faoliyat. Gullarni sug‘orish, maysalarni parvarish qilish, qushlarga don berish, hovlini tozalash kabi amaliy mashg‘ulotlar ekologik xulqning shakllanishiga xizmat qiladi. Bola tabiatga foyda keltirayotganini his qiladi.

Didaktik o‘yinlar. “Tabiat do‘stlari”, “Nimani asrash kerak?”, “Qaysi chiqindi qayerga tashlanadi?” kabi o‘yinlar ekologik tushunchalarni o‘rgatish va mustahkamlashga yordam beradi.[2]

Tabiiy materiallar bilan ijodkorlik. Barglar, shoxchalar, toshlar, urug‘lar orqali kompozitsiyalar yaratish bolalarda tabiat materiallariga ehtiyotkorlik bilan munosabatni shakllantiradi.

Badiiy adabiyot bilan ishlash. Ekologik mazmundagi she‘rlar, ertaklar va hikoyalar bolalarda tabiatga nisbatan mehr va xayrixohlik hislarini uyg‘otadi.

Ekskursiyalar va xalqona kuzatishlar. Bog‘, park, dala, suv bo‘ylariga sayohatlar orqali bolalar tabiatning real jarayonlarini bevosita ko‘rish imkoniga ega bo‘ladilar.

Zamonaviy ta’limda ekologik tarbiyani interfaol metodlar yordamida tashkil etish keng qo‘llanilmoqda:

“Aqliy hujum” – bolalar ekologik muammolar bo‘yicha o‘z fikrlarini bildiradilar;

“Klaster” – “tabiat”, “hayvonot”, “o‘simliklar” kabi tushunchalar atrofida guruhlash orqali ekologik tizimlarni tushunishga yordam beradi;

Raqamli texnologiyalar – videodarslar, interfaol animatsiyalar, mobil ilovalar bolalarda qiziqish va tashabbuskorlikni oshiradi;

STEAM yondashuvi – tabiat hodisalarini ilmiy tajribalar yordamida o‘rganish ekologik bilimlarni yanada mustahkamlaydi.[3]

Bu metodlar ekologik bilimlarni bolaning kundalik hayoti bilan bog‘laydi va ularni amaliyotda qo‘llashga o‘rgatadi.

Oila bilan bog‘cha o‘rtasidagi hamkorlik ekologik tarbiyaning samaradorligini oshiradi. Ota-onalar uchun seminarlar, ekologik suhbatlar, oila a‘zolari bilan birgalikda uy va bog‘da tabiatni asrashga qaratilgan tadbirlar tashkil etiladi. Masalan, “Oila bog‘i” aksiyasi, “Birgalikda gul ekamiz”, “Chiqindilarni saralab tashlaymiz” kabi loyihalar bolaga ekologik faoliyatning qiymatini anglashga yordam beradi.[4]

Xulosa qilib aytgandan, maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish — ularning tabiatga nisbatan ongli, mas’uliyatli va muvozanatli munosabatini yaratishga xizmat qiluvchi uzluksiz tarbiyaviy jarayondir. Kuzatishlar, o‘yinlar, amaliy faoliyat, ekskursiyalar va badiiy adabiyot orqali bolalar tabiatning go‘zalligini, uning qadriyat sifatidagi ahamiyatini anglaydilar. Pedagogning ekologik tarbiyaga ongli yondashuvi, ota-onalarning hamkorligi va zamonaviy metodlarning qo‘llanilishi esa bu jarayonning yuqori samaradorligini ta’minlaydi. Ekologik madaniyatga ega bo‘lgan bola atrof-muhitni asrashga intiluvchi, mas’uliyatli va ekologik qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimova M., Hasanboyeva O. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. Toshkent: “Fan”, 2020. – 178–214-betlar.

2. Ziyamuxamedova M. Ekologik tarbiya asoslari. Toshkent: “Ilm ziyo”, 2019. – 33–79-betlar.
3. Smirnova E.O. Ekologicheskoye vospitaniye doshkolnikov. Moskva: Vldos, 2018. – 45–95-betlar.
4. Jalilova D. Bolalarda ekologik ongning shakllanishi. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. – 27–66-betlar.

